

ทะเบียนภูมิปัญญาท้องถิ่น ตำบลจรเข้มาก

ลำดับ	ชื่อ	คำอธิบาย	รูปภาพ
1	เลือกกลาย (สีธรรมชาติ)	ฝักกูด ลายปราสาท ลายนกกระเรียน ที่มีได้แค่รังสรรค์อยู่บนผืนผ้าไหมทอมือแต่เพียงเท่านั้น นอกจากนี้ยังมีการแปรรูปผืนกามาทำเป็นหมอนอีกด้วย หากนำมาใช้งานร่วมกับเลือกกทอมือเหมาะสมดีนักแล การทอเลือก เป็นอีกหนึ่งอาชีพดั้งเดิมของชาวอีสาน ที่ใช้เวลาที่ช่วงที่ว่างจากการทำไร่ทำนา นักทอหรือผู้ที่ชื่นชอบตามหัวไร่ปลายนา มาทอเป็นเสื่อ หรือที่ชาวอีสานเรียกว่า สาด ไว้ใช้ในครัวเรือน เสื่อที่ชาวอีสานนิยมใช้มักมีสีสันสดใส ด้วยสีย้อมจากเคมี แต่กลุ่มทอเลือกยกกลายคนพิจารณาบ้านโคกเมือง ได้พัฒนาทั้งสีสันทที่ใช้ในการย้อมเส้นก กรรมวิธีในการย้อม การเหลาเส้นกให้มีขนาดต่างๆ ลวดลายที่ใช้ในการทอ รวมไปถึงการแปรรูปเป็นผลิตภัณฑ์แบบต่างๆ เพื่อตอบโจทย์ความต้องการของลูกค้า ซึ่งมีทั้งตลาดลูกค้าภายในประเทศ และตลาดลูกค้าต่างประเทศ การทอเลือกมีขั้นตอนที่สำคัญ 2 ส่วน คือ ขั้นตอนการเตรียมเส้นก มีทั้งวิธีการเตรียมเส้นกให้เป็นเส้นขนาดพอดีกับความถี่ของการย้อมสีที่มีการนำภูมิปัญญาภูมิปัญญาวัฒนธรรมชาติกลับมาใช้ เช่น ไบโกระโดน ใบยาง ใบมะม่วง ผลหมาก พร้อมกับประยุกต์การหมักโคลนบารายพันปีเข้าไปช่วยให้ได้สีสวยและติดทนนาน กับขั้นตอนการทอเลือก มีทั้งลวดลายแบบดั้งเดิมที่มีความวิจิตร และลวดลายที่คิดค้นขึ้นมาใหม่ ผลิตภัณฑ์จากการทอเลือกที่รู้จักกันดีของชุมชนบ้านโคกเมือง คือ การทอเลือกยกกลาย ที่มีลายอันเป็นเอกลักษณ์ของชุมชน นั่นก็คือ ลายฝักกูด ลายปราสาท ลายนกกระเรียน ที่มีได้แค่รังสรรค์อยู่บนผืนผ้าไหมทอมือแต่เพียงเท่านั้น ด้วยความสามารถในการแกะลวดลายของสมาชิกกลุ่มทำให้ไม่ว่าจะเป็นลวดลายแบบใด ก็สามารถคิดค้นวิธีการทอให้ได้ลวดลายตามที่ต้องการ เป๊ะเหมือนกับการสั่งตัด โดยการเลือกใช้น้ำปั่นเข้าไปด้วยให้ได้สีสวยและติดทนนาน กับขั้นตอนการทอเลือก มีทั้งลวดลายแบบดั้งเดิมที่มีความวิจิตร และลวดลายที่คิดค้นขึ้นมาใหม่	
2	ธนาคารน้ำใต้ดิน	ธนาคารน้ำใต้ดิน คือ การนำน้ำลงไปเก็บในชั้นใต้ดิน ธนาคารน้ำใต้ดินมี 2 ประเภท คือ ธนาคารน้ำใต้ดิน ระบบปิด และธนาคารน้ำใต้ดิน ระบบเปิด ธนาคารน้ำใต้ดินระบบปิด เป็นการขุดบ่อให้ลึกถึงชั้นหินอุ้มน้ำ จากนั้นใส่ยางรถยนต์เพื่อป้องกันขอบบ่อพังทลาย ใส่วัสดุที่หาได้ในพื้นที่ เช่น ขวดน้ำ จะใส่ 1 ใน 3 ส่วน, ท่อนไม้ หรือเศษปูนให้เต็มช่องว่างด้านบนของบ่อกรองน้ำ ทำท่อ PVC มาวางตรงกลางบ่อเพื่อเป็นช่องระบายอากาศ น้ำจะซึมลงดินเดียวกับที่ใส่ช่องว่างด้านบนจากเมื่ใส่ช่องว่างด้านในให้เต็ม คลุมด้วยผ้าใบลอน แล้วทับด้วยก้อนหิน และตามด้วยหินละเอียดอีกที เพื่อเป็นตัวกรองให้เศษดิน หรือขยะไม่ให้เข้าไปอุดตันในบ่อ เมื่อฝนตกลงมา น้ำจะไหลผ่านธนาคารน้ำใต้ดิน สู่อ่างใต้ดินโดยตรง ธนาคารน้ำใต้ดินระบบเปิด เป็นการขุดบ่อขนาดใหญ่ แล้วจะขุดเป็นหลุม 3 หลุมให้ลึกถึงชั้นหินอุ้มน้ำ เพื่อให้ น้ำไหลลงชั้นหินอุ้มน้ำได้ดี และมีช่องสำหรับถ่ายเทอากาศจากโพรงใต้ดินเมื่อถูกน้ำเข้าไปแทนที่ โดยใช้น้ำมาเก็บนั้นมาจากหลายแหล่งด้วยกัน เช่น น้ำฝน หรือน้ำจากการทำธนาคารน้ำใต้ดิน ระบบปิด ซึ่งเมื่อน้ำถูกเติมลงชั้นใต้ดินอุ้มน้ำปริมาณมากพอ น้ำจะเอ่อล้นมาที่บ่อโดยอัตโนมัติ ประโยชน์ของธนาคารน้ำใต้ดิน 1. ช่วยแก้ปัญหาหน้าท่วมได้ 2. ช่วยแก้ปัญหาภัยแล้ง	
3	ผ้าไหมลายฝักกูด	การทอผ้า เป็นศิลปะและหัตถกรรมหรืองานฝีมือที่เกิดขึ้นมาจากภูมิปัญญาตั้งแต่สมัยโบราณ เพื่อผลิตเป็นเครื่องแต่งกาย แม้ในปัจจุบันจะมีการใช้เครื่องจักรในการทอผ้า และมีคอมพิวเตอร์มาช่วยออกแบบลวดลาย แต่การทอผ้าด้วยมือก็ยังมีความวิเศษและเป็นศิลปะที่ยังคงคุณค่ามาจนถึงปัจจุบัน สำหรับชุมชนบ้านโคกเมืองได้มีการทอผ้าไหมที่มีลายเป็นเอกลักษณ์ของชุมชนเอง คือ ผ้าไหมลายฝักกูด โดยได้ถอดแบบมาจากชุมชนประดู่ของปราสาทเมืองต่ำ ซึ่งเป็น “ลายก้านชอง” หรือ “ช่อตอช่อ” ที่มีลักษณะคล้ายคลึงกับฝักกูด ซึ่งชุมชนได้รับความร่วมมือจากทางมหาวิทยาลัยราชภัฏจังหวัดบุรีรัมย์ โดยมี อ.ดร.จารุณี ชัยโชติอนันต์ มาช่วยถอดแบบนำลายฝักกูดมาใส่ลงบนผืนผ้าไหม และมอบให้เป็นแบบแก่ชุมชนบ้านโคกเมือง จนเกิดเป็น “ผ้าไหมลายฝักกูด” ลายผ้าที่เป็นอัตลักษณ์ของชุมชนบ้านโคกเมืองจนถึงทุกวันนี้ ทางชุมชนก็มีการจำหน่ายผ้าไหมทอมือลายฝักกูดเป็นสินค้า OTOP อีกด้วย	
4	ผ้าบารายพันปี สีกลิบบัว	พันปี สีกลิบบัว” นอกจากจะเป็นผ้าทอประจำชุมชนโคกเมืองแล้ว ผ้าทอบารายพันปี สีกลิบบัวได้รับการขนานนามว่าเป็นผ้าประจำอำเภอประโคนชัย จ.บุรีรัมย์อีกด้วย โดยได้ถอดแบบมาจากปราสาทเมืองต่ำซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของความรัก ที่แทนด้วยสีชมพู หรือหมายถึงดอกบัวที่กำลังเบ่งบาน และมีความสุข นอกจากนี้ยังเป็นสีของศิลาทราย คือ ปราสาทหินสีชมพู ซึ่งจะพบได้ที่ปราสาทพนมรุ้งและปราสาทเมืองต่ำนั่นเอง ผ้าทอบารายพันปี สีกลิบบัวชาวชุมชนโคกเมืองถือว่าเป็นผ้าที่มีครูบาอาจารย์ปกป้องรักษา เพราะเป็นผ้าที่เกิดจากภูมิปัญญา และมีคุณค่าทางจิตใจ อีกทั้งยังผ่านการย้อมด้วยสีจากธรรมชาติด้วยสีย้อมสีส่วนที่ผสมกันอย่างลงตัวของครั้งและเปลือกของต้นอะราง (ต้นนนทรี) ทำให้ผ้าออกมาเป็นสีชมพูสวยงามคล้ายกลีบดอกบัว สำหรับชื่อ “ผ้าทอบารายพันปี สีกลิบบัว” มาจาก “บาราย” คือสระน้ำที่มีมาแต่โบราณ “พันปี” คือ อายุพันกว่าปี และ “สีกลิบบัว” แทนสีของดอกบัว นอกจากนี้จะเป็นผ้าทอมือประจำชุมชนแล้ว ยังผลิตจำหน่ายกับนักท่องเที่ยวหรือผู้ที่มีมาเยี่ยมเยือนชุมชนโคกเมืองอีกด้วย ภูมิปัญญาการย้อมผ้าด้วยสีจากธรรมชาติของสตรีบ้านโคกเมือง นับว่าไม่เป็นสองรองใคร โดยชุมชนบ้านโคกเมืองได้พัฒนาผ้าทอจากเส้นไหมและเส้นฝ้ายจนเกิดเป็นอัตลักษณ์ของชุมชน นั่นก็คือ “ผ้าทอบารายพันปี สีกลิบบัว” ที่นอกจากจะเป็นผ้าทอประจำชุมชนโคกเมืองแล้ว ยังได้รับการยอมรับว่าเป็นผ้าประจำอำเภอประโคนชัยอีกด้วย สีกลิบบัว เกิดจากการถอดความหมายมาจากปราสาทเมืองต่ำ ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของความรัก จึงแทนด้วยสีชมพู และหมายถึงดอกบัวที่กำลังเบ่งบาน และมีความสุข นอกจากนี้ สีชมพูยังเป็นสีของศิลาทราย คือ ปราสาทหินสีชมพู ซึ่งจะพบได้ที่ปราสาทพนมรุ้งและปราสาทเมืองต่ำ ผ้าทอบารายพันปี สีกลิบบัว ของชาวบ้านโคกเมืองถือว่าเป็นผ้าที่มีครูบาอาจารย์ปกป้องรักษา เพราะเป็นผ้าที่เกิดจากภูมิปัญญา และมีคุณค่าทางจิตใจ ผ่านการย้อมด้วยสีจากธรรมชาติด้วยสีย้อมสีส่วนที่ผสมกันอย่างลงตัวของครั้งและเปลือกของต้นอะราง (ต้นนนทรี) ทำให้ผ้าออกมาเป็นสีชมพูสวยงามคล้ายกลีบดอกบัว ชื่อ “ผ้าทอบารายพันปี สีกลิบบัว” มาจาก “บารายพันปี” ซึ่งสระน้ำโบราณที่อยู่คู่กับปราสาทเมืองต่ำ เป็นสิ่งคู่บ้านคู่เมืองบ้านโคกเมืองมายาวนาน และ “สีกลิบบัว” แทนสีของดอกบัว และสีของความรัก ตัวแทนของปราสาทเมืองต่ำ ปราสาทแห่งความรักนั่นเอง	
5	ผ้าไหมมัดหมี่ลายนกกกระเรียนไทย	นกกกระเรียนพันปีไทยเป็นนกขนาดใหญ่ที่สุด ที่ไม่ใช่ชนกอพยพ และเป็นสัตว์ป่าสงวน 1 ใน 15 ชนิด ตามพระราชบัญญัติสงวนและคุ้มครองสัตว์ป่า พ.ศ. 2535 ปัจจุบันนกชนิดนี้ได้สูญหายไปจากธรรมชาติของประเทศไทยมานานกว่า 50 ปี แต่ด้วยความผูกพันของคนประโคนชัยและนกกกระเรียนไทยที่มีมาช้านาน โดยมีหลักฐานสำคัญจากภาพถ่ายในอดีตที่บ้านของกงพัน เอี่ยมสิริ หมู่ 5 ต.ประโคนชัย อ.ประโคนชัย จ.บุรีรัมย์ ซึ่งเป็นภาพถ่ายของบุคคลในครอบครัวนกกกระเรียนพันปีไทยตัวหนึ่งที่เลี้ยงไว้ นอกจากนี้ ในงานเทศกาลข้ามหม่อมะลิปลาจูงจิ้ง ขมทุ่งประโคนชัย ของอำเภอประโคนชัย จะพบหุ่นนกกกระเรียนไทยถูกประดับอยู่ในงานด้วย จากความสำคัญดังกล่าว รศ.ดร.สมบัติ ประจัญสานต์ อาจารย์จากมหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์ได้มีแนวคิดในการออกแบบลวดลายนกกกระเรียนลงบนผืนผ้ามัดหมี่ จนเป็นผ้าไหมมัดหมี่ลายนกกกระเรียน ที่เป็นเอกลักษณ์ประจำท้องถิ่น อันเกิดจากการสะท้อนความผูกพันของคนประโคนชัยกับนกกกระเรียนไทย อีกทั้ง นกกกระเรียนยังเป็นสัญลักษณ์ของความรักที่มั่นคง เนื่องจากนกกกระเรียนจะมีคู่เพียงตัวเดียว และยังคงแสดงถึงความสง่างาม และการมีอายุยืนยาวอีกด้วย ดังนั้น ผ้าไหมมัดหมี่ลายนกกกระเรียนถือเป็นสินค้าทางวัฒนธรรมสร้างสรรค์ที่สะท้อนถึงภูมิปัญญาท้องถิ่น และทรัพยากรนกกกระเรียนไทยในจังหวัดบุรีรัมย์ ให้จารึกและคงอยู่ต่อไปผ่านลวดลายบนผืนผ้าผืนนี้เอง	

6	<p>น้ํากระชาย ขาว สูตรน้ําผึ้ง มะนาว</p>	<p>เมนูน้ําสมุนไพร "น้ํากระชายขาว" เป็นเมนูที่ได้รับความนิยมในปัจจุบัน เพราะเชื่อกันว่าสรรพคุณของกระชายที่มีฤทธิ์ต้านเชื้อโควิด-19 เนื่องจากข่าผลศึกษาในระยะ 'ห้องทดลอง' พบว่า 'สารสกัดในกระชายขาว' มีฤทธิ์ต้านเชื้อไวรัสที่ทำให้เกิดโรค โควิด-19 ที่กำลังทวีความรุนแรงในการระบาด ซึ่งเป็นความหวังของ ศาสตราจารย์แพทย์แผนไทย และอยู่ในความสนใจของประชาชน "กระชาย" มีสารสำคัญ 2 ตัว คือ พิโนโตรบิน (Pinostrobin) และ แพนดูราทิน เอ (Panduratin A) มีฤทธิ์ยับยั้งเชื้อโควิด-19 ถ้าเชื้อไวรัสเข้าสู่ร่างกายแล้วเจอสารสำคัญสองตัวนี้ในปริมาณที่เหมาะสม ทำให้เชื้อไวรัสฝ่อ แบ่งตัวไม่ได้ ซึ่งกำลังอยู่ในระยะห้องทดลอง ดังนั้นที่เห็นกันบ่อยๆ ขณะนี้ คือการน้ํากระชายมาดื่มบ้าง เป็นการศึกษาสุขภาพวิธีหนึ่ง สำหรับผู้สนใจทำเครื่องดื่มกระชาย หรือ น้ํากระชาย ไวตามินเองเพื่อเสริมสุขภาพ สูตรพร้อมวิธีทำ "น้ํากระชายขาวน้ําผึ้งมะนาว" เพื่อให้บุคคลทั่วไปสามารถเรียนรู้ในรูปแบบออนไลน์ ส่วนประกอบดังนี้ : กระชายขาว 2 ซีด, น้ําเปล่า 1200 ml, น้ํามะนาวคั้นสด (แบ่งน้ําหัวเชื้อ 120 ml ผสม มะนาว 15 ml และ น้ําผึ้ง 15 ml)</p> <p>บ้านโคกเมือง มีทั้งกระชายขาวปลูกตามสวนสมุนไพรและขึ้นตามธรรมชาติทั่วบริเวณเขาปลายบัด มีฐานวัตถุติบกระชายในท้องถิ่น ชุมชนแห่งนี้ก็ให้ความสนใจกับการพัฒนาสูตรการทำเครื่องดื่มสมุนไพรกระชายขาว ต้านโควิด-19 ด้วยเช่นกัน ด้วยรสกระชายที่เผ็ดร้อน การน้ําดื่มเพื่อสุขภาพจึงต้องคำนึงถึงผู้ดื่ม ด้วยการเพิ่มน้ําผึ้งรวง น้ําผึ้งเดือนห้าที่เก็บได้ในชุมชน บิบบะมะนาวสด ๆ เพิ่มความเปรี้ยวตัดหวานกันลิ้น จะได้รับน้ําสมุนไพรเพื่อสุขภาพที่ดื่มง่าย เหมาะสำหรับการพัฒนาเป็น welcome drink และสร้างจุดขายให้กับชุมชนบนฐานของทรัพยากรทางชีวภาพ เป็นน้ําสมุนไพรกระชายภูเขาไฟ ก็น่าสนใจ</p>	
7	<p>ต้นกก</p>	<p>คัดขนาดก่อนน้ํามาทอ</p> <p>ต้นกกที่ตัดมาได้ ต้องนำมาคัดแยกและจะตัดส่วนปลายที่ไม่เท่ากันออกเพื่อให้ได้ต้นกกที่มีความยาวเท่าๆ กัน ความยาวของต้นกกก็จะเป็นตัวกำหนดขนาดความกว้างของผืนกกที่ได้จากการทอ ไม่ว่าจะชิ้นตอนไหน ๆ ก็จะต้องมีความใส่ใจ เพื่อความสวยงามและได้มาตรฐานของผลิตภัณฑ์</p> <p>การหมุนเวียนต้นกก เพื่อการผลิตที่ยั่งยืน</p> <p>ผลิตภัณฑ์จากกกของชุมชนบ้านโคกเมืองที่เกิดจากการสืบสานภูมิปัญญาท้องถิ่นและพัฒนาผลิตภัณฑ์มาอย่างต่อเนื่องนั้น สิ่งสำคัญที่ขาดไม่ได้ในการผลิตและเป็นปัจจัยหลักที่สำคัญ นั่นก็คือ ต้นกก หรือต้นไหล ซึ่งมีการปลูกอย่างแพร่หลายในชุมชน เมื่อเติบโตจนได้ขนาดที่สามารถนำมาทอหรือทำเป็นผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ นั้น จำเป็นจะต้องมีการบริหารจัดการหมุนเวียนวัตถุดิบเข้าสู่การผลิตอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้เกิดการสร้างผลิตภัณฑ์จากกกหรือต้นไหลที่ยั่งยืน ดังนั้น ทางกลุ่มฐานการเรียนรู้ได้นำภูมิปัญญาในการปลูกต้นกก โดยนำส่วนยอดของต้นกกที่เหลือจากการกระบวนการผลิตมาแช่น้ําเพื่อให้ออกราก สามารถนำกลับไปปลูกใหม่ในแปลงได้ นอกจากนี้ ในขั้นตอนการตัดกกที่จะนำมาใช้ทอ ถ้านั้นมีหน่อเล็กขึ้นอยู่ก็จะเก็บไว้เพื่อให้เจริญเติบโตเป็นต้นกกต่อไป ทำให้ในชุมชนโคกเมืองจะมีต้นกก หรือต้นไหลหมุนเวียนนำมาใช้สร้างสรรผลิตภัณฑ์ได้แบบยั่งยืน</p> <p>เส้นกกจากสิ่รธรรมชาติ</p> <p>เส้นกกที่ผ่านการตากแดดประมาณ 3-4 วันจนแห้งดีแล้ว ก็พร้อมจะนำมาทำการเปลี่ยนสี โดยจะย้อมสีจากวัสดุธรรมชาติ เช่น ใบกระโดน ใบยาง ใบมะม่วง ผลหมาก สำหรับกระบวนการย้อมสีเส้นกก จะใช้ความร้อนโดยการต้มในถังซึ่งเป็นเวลานานประมาณ 4 ชั่วโมง ใน 1 ถังปีบจะใส่เส้นกกได้ 6 มัด แต่ละมัดจะวางสลับกับวัสดุธรรมชาติที่ย้อม เมื่อต้มจนครบเวลาแล้ว จะนำเส้นกกไปทำการหมักด้วยโคลนจากบารายพันปีตออีก ใช้เวลาหมักโคลนนาน 1 คืน จึงนำ ออกตากแดดให้แห้งอีกครั้งหนึ่ง สีที่ได้ออกมาก็จะดูน่าไปใช้ทอ</p>	